واحد فقيري ۲۰۱۷/۱۲/۲۷

د افغانستان په سیاست کې

د قومي او مذهبي مشرانو نقش ته یو نوی نظر

درېمه برخه

د هرات مستقل ابدالي حکومت (۱۷۱۷)

مرحوم غبار لیکي د کندهار د تاریخي پاڅون (۱۷۰۹) په جریان کې عبدالله خان سدوزي د میرویس خان هوتک سره د صفوي استبداد د ختمولو په مقصد پوره همکاري وکړه، خو په نتیجه کې په کندهار کې د میرویس خان په قیادت یو ملي او مستقل حکومت تاسیس سو. مګر کله چې میرویس نیکه وفات سو، عبدالله خان سدوزي هرات ته حرکت وکړ. هغه غوښتل چې په هرات کې هم د «استقلال او آزادی بیرغ» پورته کړي. همدا وجه وه چې عبدالله خان له کندهار څخه زیات شمېر مشران او خلګ د خپل کاروان ملګري کړل. څرنګه چې پدې وخت کې هرات د صفوي حکومت تر ولکې لاندی وو، د هرات والي عباس قلي سمدستي عبدالله خان بندي کړ. د عباس قلي دا څرګند ظلم د هرات خلګ راپاروي، او د ګورنر عباس قلي پر ضد یو عمومي ملي ښاري قیام کوي. په نتیجه کې، مبارز هراتیان ګورنر عباس قلي توقیف او بندي کوي.

د هرات د دې عمومي ښاري پاڅون په بهیر کې، عبدالله خان سدوزی له محبسه تښتي، او په شینډنډ کې د هرات د آزادولو په منظور یو افغان پوځ برابروي، او سمدستي بېرته د همدې آزادي بخښونکي قوې په راس کې پر هرات حمله کوي. په هرات کې صفوي حاکمیت ختموي، او ټول هرات آزادوي (۱۷۱۷). غبار لیکي کله چې په هرات کې د ابدالیانو ملي حکومت تاسیس سو، د هرات خلګو او قومي مشرانو په یوې «لویې جرګې» کې عبدالله خان سدوزی خپل رئیس وټاکی (مخونه، ۳۳۸-۳۴۸).

سید جمال الدین افغان په خپل کتاب (د افغانستان تاریخ) کې په هرات کې د ابدالي حکومت د تاسیسېدو پروسه په خورا شوق او ذوق بیانوي، او پدې جنګونو کې د افغانانو رزمي او حربي مهارتونه په څرګند ملي او افغاني لحن سره یادوي، او ضمناً د افغانانو د مبارزاتو حمایت کوي. او د خپل ملاتړ لپاره زیاتره ملي او قومي ترمینالوژي کاروي. د ایرانیانو په مقابل کې د افغانانو د مبارزاتو په حمایت کې د سید جمال الدین افغان لحن او کلمات دونه بارز او محسوس دي چې د لیکوال د قلبي تړاو مسئله ښېخي روښانه کوي. سید جمال الدین افغان په آخر کې وایي: لکه څنګه چې غلجیانو کندهار د ایرانیانو له «اسارته» وژغوری، هغسې د هرات ابدالیانو هم هرات د ایرانیانو له «سلطې» څخه وژغوری. او یو «مستقل» حکومت ئې تاسیس کړ(مخ، ۲۵).

په هرات کې، د ملي تحریک پدې کلونو کې ایرانیانو څو ځله د ایران د نیولو لپاره په زرهاوو ایراني عسکر راستوي. د افغانانو د ځپلو او تابع کولو لپاره ئې مهم او مخور ایراني افسران او قومندان انتخابوي، او حتی د غربي نظامي کار پوهانو څخه کار اخلي، خو هر کرت د افغانانو بې ساري شجاعت او جنګي تاکتیکونو هغوی ماتوي. پدې دوره کې هرات څو کرته په میاشتو میاشتو د ایراني قواوو لخوا محاصره سوی دئ، او له پراخو قحطیو سره مخامخ سوی دئ. محترم عبدالباري جهاني په خپل کتاب (هرات، پېنتانه او ستره لوبه) کې لیکي. کله چې وروسته له ۱۳ میاشتو مقاومت او محاصرې څخه د هرات خلګو فیصله وکړه چې ښار نادر افشار ته تسلیم کړي، او خلګ «جوپه جوپه» د نادر افشار کمپ ته د بیعت لپاره ور تلل، «البته ذوالفقار خان او الله یار خان د نادر په کمپ کې د بیعت کولو زغم نه درلود، او د شپې په تیارو کې ئې ښار خوشې کړ، او د کندهار په لور وخوځېدل.» (مخ، ۱۴۵).

د اتلسمي پېړۍ په سر کې د افغانستان په غرب کې، د هراتیانو د همدې ملي مبارزاتو په دوران کې یو مهم ټکي چې اکثره خارجي او داخلي مورخین او لیکوالان ئې یادوي هغه «جرګه» او «دیموکراتیک» وشمه سیاسي نظام دئ. همدا جرګیي او مشورتي نظام دی چې په هرات کې د والیانو انتخاب او یا برطرفه کولو سبب ګرځي. د قدرت د انتقال داسې مسالمت امیزه حادثې چې حتی نن ورځ ئې په افغانستان کې تصور نه سي کېدلای.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکې په څیر و لولئ

الفنستن په خپل بې ساري او دقیق اثر (د کابل سلطنت) کې د هرات د دې وخت حکومت «دیموکراتیک» یادوي (مخ، ۲۸۰). الفنستن بل ځای په خپل همدې عالي کتاب کې د افغانانو حکومت د سکاټلینډ د «جمهوریتونو» سره یو شانې بولي. او بل ځای افغانستان د کوچنیو «جمهوریتونو» مجموعه ګڼي (اول جلد. مخ، ۲۳۲). الفنستن په خپل نفیس کتاب کې د افغانستان لپاره د یو باثباته سیاسي نظام په انتخاب کې دونه مخته ځي او وایي: د افغانستان د حکومت لپاره یو دیموکراتیک نظام مناسب او ګټور دئ (اول جلد.مخ، ۲۳۱). حبیبي صاحب هم په خپل کتاب (د افغانستان لنډ تاریخ) کې د دې پېر سیاسي نظام د «قومي جرګو» او د «ملي حکومت» دور ګڼي، او د «لایق او عادل» حاکمانو او «ولسوالانو» خبري کوي (مخونه، ۳۴۸ - ۳۵۳). د افغانستان د مسایلو بل وتلی مبصر، اولیور روی، په خپل مشهور اثر (افغانستان: اسلام او مقاومت) کې وایي چې د افغانانو په سیاسي جوړښت کې سیاسي مشر عموما د قومي مشرانو په جرګه کې راځي، او خلک یو ډول «قرار داد» ورسره کوي. اولیور روی زیاتوي چې په افغانانو کې مشر پدې پوهېدی چې «د یوې ستر جرګې په زور حکومت» کوي، او همدې جرګې مشروعیت ورکړی دی. هغه کارېږي «لویه جرګه» د افغانستان د تاسیس سیاسي «اسطوره» ده (مخ ۱۳).

د پورتنی مسئلې د لا روښانه کولو لپاره به دلته فقط څو تاریخي مثالونه وړاندې کړم. کله چې په هرات کې د ذوالفقار خان سدوزي او محمد خان سدوزي تر مینځ سیاسي اختلافات زیاتېږي، د هرات جرګه دواړه مشران سلب اعتماد کوي، او دواړه له هراته پسې اخلي. لدې څخه را وروسته، د هرات جرګه الله یار خان سدوزی له ملتان څخه راغواړي، او د هرات د حکومت چاري ورسپاري. بل وخت، د هرات خلک او حاکمه طبقه عبدالله خان سدوزی له ریاسته برطرفه کوي، او پر ځای ئې زمان خان سدوزی ټاکي (غبار. مخونه، ۲۳۸-۳۴۸). بل کرت د هرات جرګه د هرات د آزادی پهلوان الله یار خان سدوزی له قدرته پسې اخلي، مګر وروسته له څه وخته ئې بېرته ورغواړي، او د هرات رئیس ئې ټاکي. باید زیاته سي چې پدې حوادثو کې د قدرت انتقال عموماً سوله ایز او مدني وو.

اول لاس تاریخي اسناد د هرات په آزادولو کې د مذهبي مشرانو فعال نقش نه ثبتوي، حتی د فرعي رول یاد ئې هم چندان نه کوي. لکه د میرویس خان او احمد خان په زمانو کې، د ۱۸ قرن په سر کې د هرات د آزادولو په مبارزه کې د افغانانو ترمینالوژي ملي وه. د ملي مشرانو ستر هدف خپل وطن د پردیو له اسارته ژغورل ول، او په هرات کې د ایران د صفوي حاکمیت ختمول ول. هغوی پخپلو سیاسي تصمیمونو کې وښودل چې د یو ملي، نیمچه دیموکراتیک، او جرګیي نظام تاسیسول ئې عالي هدف وو. پدې دوره کې د هرات سیاسي نظام واقعا جالب اړخونه لري، او باید زیات مطالعه او وڅېړل سي.

پدې دوره کې د هرات اکثره مشران په قومي او ملي ارستوکراسي پوري اړه لري. که څه هم پدې زمانه کې ریاست تل په سدوزو پوري اړه لري، خو د نورو اقوامو ریسانو - د مثال په توګه عبدالغني خان الکوزي - هم قوي نقش لوبوی.

نور بیا

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ